

L'AUTARQUIA A LA MEDICINA

RIERA BLANCO, Manuel

RESUM: Concepte d'Autarquia . Llei del pas a l'Estat del Cos de Metges Titulars, Blas Pérez González. Notícies de les accions que s'iniciaren vers la medicina social i la cultura. Visió de la medicina i els metges forasters al camp de Tarragona, antiga terra de Víkings. Medecinaire.

Paraules clau: Autarquia i Medicina social. Metges Titulars, Inspectors Locals de Sanitat. Blas Pérez González. Formació Professional i escoles de Mestratge Industrial.

RESUMEN: Concepto de Autarquía. Ley del paso al Estado del Cuerpo de Médicos Titulares. Blas Pérez González. Noticias de las acciones que se iniciaron hacia la medicina social i la cultura. Visión de la medicina y los médicos forasteros en el campo de Tarragona, antigua tierra de Vikingos. Curanderismo.

Palabras clave: Autarquía y Medicina social. Médicos Titulares, Inspectores Locales de Sanidad. Blas Pérez González. Formación Profesional y Escuelas de Maestría Industrial

*

Acabada la Guerra Civil l'any 1939, a l'altre costat de la frontera començà una guerra mundial que durà sis anys, fins el 1945. Segons diuen els historiadors, el 1939 entrà a Espanya l'autarquia, una paraula d'origen grec que expressava coses que semblen molt dolentes per la política, la cultura, l'economia i la ciència, a més de la censura. Els meus pares rebien cartes d'Amèrica censurades pels anglesos. Si valer-se per sí mateix és equivalent a l'autarquia, en el diccionari d'aquells anys volia dir també autocràcia, per sí sola, se li donà per reformar l'assistència mèdica.

Ens feren entrar a l'autarquia i la medicina, els periodistes historiadors i el treball d'un company de Tarragona, el Dr. Santiago Mallafré, que va poder llegir unes actes del Col·legi de Metges de Tarragona dels anys 1903-1924 i 1939-1952, i pensà que podia ser cosa bona treure fitxes, i en fer-ho va decidir que valdria la pena comentar-ho amb algú i publicà aquestes fitxes a la revista Gimbernat (núm. XVII any 1992, pág.197).

Manuel Riera Blanco

D'aquest treball del Dr. Mallafré els punts que interessin són uns pergamins i uns oferiments:

- En data 01-08-1942, tracta de l'ofertament de tots el Col·legis de Metges d'Espanya d'un pergami a S.E. *el Generalísimo*, en senyal d'agraïment per la promulgació de la Llei del pas a l'Estat del Metges Titulars.
- En data 30-06-1944 es repeteix una fitxa datada a 1940 (creiem és bona la cita de 1944 i no la de 1940). Es tracta de l'ofertament per part de tots els metges espanyols al *Exmo. Sr. Ministro de la Gobernación* de la Gran Creu de Beneficència, amb la que es premià la seva gran labor en matèria sanitària.

Molt prudentment el nostre col·lega afegia: "*Me'n guardaré de fer qualsevol judici de valor i ni de menysprear aquests homes – homes abans que metges als que els hi tocà viure uns temps difícils*". Les dades aportades queden imprecises: què era aquest pas a l'Estat dels Metges Titulars ? I per què ? Com es deia el ministre? Escrit així, de forma tan elemental, semblen coses o tècniques *d'auto bombo* mutu dels Col·legis de Metges i corporacions.

Els punts citats són episodis del meu record, intentaré posar-los en clar:

- Des d'abans de 1940, la dependència administrativa i la nòmina dels Metges Titulars d'A.P.D., amb categoria administrativa d'Inspectors Locals de Sanitat, eren a càrrec de les entitats locals, o sia dels Ajuntaments i aquests realitzaven els nomenaments, exposats al seu caciquisme, si els pagaven era malament i fora de temps i amb les nòmines minvades i no cada mes, ja que el metge cobrava un cop a l'any i gràcies, pel Nadal, així tenien torró i reis.
- El Cos de Metges Titulars d'A.P.D., tenia i suposo que deu tenir encara, si és que existeix, cinc categories: Les dues primeres corresponien a les capitals de província i viles grans i importants; les de 3^a, 4^a i 5ª categories corresponien als pobles. Es legislà que les tres últimes categories fossin pagades directament pels pressupostos de l'Estat, perquè els ajuntaments no els pagaven. Ignoro si posteriorment també les dos primeres categories passaren a cobrar directament dels pressupostos de l'Estat. Madrid i Barcelona funcionaven com cossos facultatius a part.

- Consecutiu al fet de passar les tres últimes categories als pressupostos de l'Estat, s'establí que els pobles paguessin els sous endarrerits que devien als seus metges, prèvia la seva sol·licitud. Recordo que la revista "*Medicamenta*", anava publicant els pobles, els metges i les quantitats de pessetes que els pagaven pels seus endarreriments. Les quantitats per l'època eren importants, de 15.000 a 30.000 pessetes, recordem un cas en que el deute era de 60.000 pessetes, aquest metge deuria haver treballat tota la vida i mai havia cobrat el seu sou. Hem sentit dir que el "*Sindicat de Metges de Catalunya*" (1920-1939), evitava aquestes situacions, però les nostres dades no són així. Preguntàrem a un metge que exercia a un poble de Catalunya: a tu que han deixat de pagar-te 15.000 pts. en aquests anys passats, per què no les reclames? I contestà: "*l'Ajuntament no té diners*". La veritat és que passats uns anys, tota la gent del poble decidí homenatjar al metge, l'Ajuntament saldà el deute de forma molt elegant (això sí, hi hagué una protesta per malversació, de qui estava en deute moral amb el metge).

El ministre de Governació que evità els espolis de les nòmines i se li concedí la Gran Cruz de Beneficència, per la seva gran labor sanitària, ha de ser Blas Pérez González, que exercí el ministeri de Governació des del 3 de setembre de 1942 al febrer de 1957 (en plena autarquia). Era fill d'un metge de poble de les Illes Canàries, per tant coneixia les carències de la sanitat i dels metges de poble i vila. Havia estudiat part del batxillerat a Barcelona i l'any 1927 obtingué per oposició la càtedra de Dret Civil de la Universitat de Barcelona, de la què fou deposat a conseqüència de les eleccions de febrer de 1936. El 27 de setembre d'aquest any fou detingut i al dia següent condemnat a mort, pena de la que es lliurà per la gestió d'uns deixebles. Estigué amagat durant nou mesos, fins que, segons les meves notícies de l'època, per mediació del president Companys, va poder passar a França des de Barcelona. Des d'aquells anys de la meua infantesa, sempre he pensat que el President ajudava els que eren el seus "germans", perquè en aquella època es perseguia també a Catalunya a gent de totes les ideologies.

SEGUIREM CAMINANT PEL TEMPS DE L'AUTARQUIA

La gent benestant, els anys quaranta i cinquanta no anava als hospitals, però acceptava operar-se a les clíniques quirúrgiques, i no a operar-se al domicili, en el mateix estil que havien amputat la cama al germà del meu avi matern, a l'any 1890. El Dr. Moisès Broggi (*Memòries d'un Cirurgià*) descriu, a l'any 1942, una expedició quirúrgica rural d'aquest tipus de cirurgia domiciliària de Barcelona a Andorra. Però hi havia altres metges que la practicaven, no era excepcional.

Si això esdevenia als anys 40 a les viles, als pobles es donaven casos en que o no hi havia metge i els alcaldes el demanaven amb insistència, fet que podia donar lloc a que “*Jefatura de Sanidad*” els enviés a un sanitari que demanava feina, però no de metge; o bé que pobles amb plaça per un sol metge, en tenien tres, amb enfrontaments entre els propis familiars i demés gent del poble formant bàndols o partits, o per qüestions entre dos pobles veïns. Coses d’aquestes ocorregueren a Vilallonga, Vila-seca i Alió i el seu agregat, possiblement tot per caciquisme col·legial, a l’estil dels costums anteriors a la guerra del 1936, sinó no s’entén. Encara es deia : “*los pueblos envilecen, empobrecen y embrutecen*”, en aquest últim aspecte, en algunes cases de metges, el servei higiènic era una portadora que l’Ajuntament manava buidar periòdicament.

Així, dintre de l’autarquia que hem dit volia dir també autocràcia, per sí sola, li donà per reformar l’assistència mèdica dins del procés de revolució industrial i progrés social. El desembre de 1942, es creà per Llei el “*Seguro Obligatorio de Enfermedad*” (SOE) i al novembre de 1943 aparegué el seu reglament a partir del “*Ministerio de Trabajo*”, que administrava des de 1926 les pensions i el “*Seguro Obrero del Instituto Nacional de Previsión*”, deixant fora els Col·legis de Metges, i al principi a les Facultats de Medicina, amb la lògica oposició de l’esperit burgès i corporatiu de molts metges i els seus Col·legis, i titllaven de *FAI-langista* al ministre progressista per les seves reformes.

Si bé el projecte inicial del “*Seguro de Enfermedad*” era de l’any 1922 i la Llei de 1942, no és fins el 1946 quan comencen a establir-se els serveis i nomenar metges del S.O.E., d’acord amb l’article 128 de la O.M. de 19 de febrer (BOE 17-3-1946), organitzats per zones amb un Inspector; i el Col·legi de Metges, deuria aconseguir tenir representants en una junta consultiva, citem de memòria, creiem es deia *CASOE del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona*, que editava la revista *Horizonte*.

Aquesta estranya autarquia fatal, que els historiadors consideren mal organitzada per mala gestió i per ofegar l’economia i encara pitjor, doncs diuen estancava la ciència. Resulta que el març de 1943, s’aprova i publica el Reglament de “*Perfeccionamiento Médico de España*”; i el 25 de novembre de 1944 apareix la “*Ley de Bases de Sanidad*”, que a la base 3ª crea la “*Escuela Nacional de Sanidad*”.

El Consell General dels Col·legis de Metges d’Espanya, que l’any 1947 va editar les ponències del “*IV Congreso Nacional de Sanidad Municipal*”, i dintre dels precs i preguntes es demanava atenció preferent al problema de l’estatge al medi rural, publica una ponència, entre altres, sobre “*La vivienda rural. Casa del Médico. Centro sanitario*”, on exposen els plànols dels projectes de Cases del Metge amb clínica rural a les zones diverses d’Espanya: del sud, de la muntanya, del centre, del nord. A l’any 1960 vaig viure en una d’aquestes cases, era freda a les matinades d’hivern però molt agradable, enca-

ra recordo i m'indigna, quan em van ensenyar l'antiga casa destinada al metge, anterior a la construcció de la Clínica Rural, on vaig saber el cas de la portadora que he descrit més amunt, que encara es donava al poble veí.

Al 1950 apareixen els “*Institutos de Segunda Enseñanza Laboral*” i las “*Escuelas de Maestria Industrial*”, aquestes donant un Segon Grau a les elementals “*Escoles del Treball*” sorgides durant la primera Dictadura, i a més creant un tercer Grau de “*Universidades Laborales*”, cosa ben original. De les Escoles de Mestratge Industrial en tinc molts bons records. Un dia de mercat a la vila, em sorprengué veure els alumnes d'un col·legi, molt educats, vaig creure que eren alumnes d'un col·legi anglès, com havia vist a les pel·lícules. Eren alumnes d'un *Colegio Menor*, a l'estil del nostre país, vinguts de diverses parts d'Espanya, per seguir estudis becats de formació professional industrial i agrícola. Després vaig saber a Madrid, que la dita escola era considerada la millor d'Espanya.

L'any 1955 fan sorgir de la Vall d'Hebron de Barcelona un sorprenent hospital quirúrgic i d'assistència mèdica, però com els hospitals estaven desacreditats se l'anomenà “*Residencia Sanitaria*”, els metges burgesos no entenien els marbres de bona qualitat i el contrast que oferien amb la gent d'aspecte camperol, que eren els beneficiaris inicials del S.O.E.

“porque no pueden entender que el trabajador español, por el Seguro de Enfermedad disfrute de los mejores sanatorios, de los mismos aparatos y de tan buenos médicos de todas las especialidades, como cualquier paciente adinerado”.

Un treballador que havia estat internat per qüestions polítiques a un penal de València, al que nomenaven “*el Col·legi*” i era un antic convent (San Miguel de los Reyes), trencà la cartilla del S.O.E.. Quan el metge amic va demanar-li per estendre la recepta i no pagar les medicines que necessitava, no ho podia entendre. Els metges que davant la misèria dels que demanaven el seus serveis pagaven les medicines dels seus malalts, sí van entendre el S.O.E. des del primer moment. No tots els assegurats ho entenien, “*estraperlejant*” amb les medicines o demanant “*Bella Aurora*”, perquè amb el S.O.E. les farmàcies crearen la secció de perfumeria i molts pretenien que el metge, en benefici d'ells, es convertís en un vulgar lladre.

Al principi, les places inicials dels metges del S.O.E s'assignaven obligatòriament als metges titulars d'A.P.D. als que se'ls afegia el nomenament de metge de zona del SOE; als anys 50 els metges de Tarragona insistien al Col·legi que aconseguís reduir el nombre de places de metges titulars de la ciutat, s'havia de guanyar la plaça per examen d'oposició

o concurs i aportava metges forasters. A l'any 1962, es convocà a Tarragona una plaça de metge de la Diputació i el president del tribunal de l'oposició, el Dr. Pedro i Pons, manifesta la sorpresa de que no s'hi presentés cap metge de la ciutat.

A la instauració del "*Seguro de Enfermedad*" deurien trobar-se amb dificultats respecte als especialistes o deurien voler classificar-los i regular-los, perquè a l'any 1955, surt la *Ley de Especialidades Médicas* i s'obren unes llistes d'escales de medicina general i d'especialistes i al 1956, el mateix Ministeri implanta per a metges joves, de les últimes promocions, els Serveis de Medicina del Treball, creant aquesta figura i els estudis en forma de *Metges d'Empresa*. Però aviat els metges que no podien optar-hi, aconseguiren anul·lar la data de la llicenciatura com a preferència. Aquí entre els metges d'empresa, gràcies a la insistència del Dr. Narciso Perales i en contra dels metges que el rodejaven, apareixen els practicants i infermeres d'empresa, i se'ls dóna capacitat tècnica sanitària i a les empreses cobraven el sou equiparats al personal tècnic. Segueixo sense entendre l'autarquia com la presenten els historiadors, perquè es convoca posteriorment un concurs de "*Médicos Becarios del Seguro Obligatorio de Enfermedad*". Eren beques que tenien, si no tenim error, una duració de dos anys per a metges generals; tres anys per oftalmologia, urologia, toco-ginecologia i otorinolaringologia i quatre anys per la cirurgia i la traumatologia. Les places quirúrgiques, sis de cada especialitat, es convocaren sols a Barcelona: a Madrid no hi havien Residències Sanitàries.

Les beques, s'anunciaren primer al diari ABC de Madrid, en paraules del ministre:

"por la urgente necesidad de abrir a las nuevas promociones de graduados, deseosos de trabajar y seguir aprendiendo, las magníficas instalaciones de las residencias y ambulatorios del Seguro"

amb la finalitat de contribuir a la formació professional i especialització del propi becari i atendre les relacions del metge amb els elements varis que integren l'obra del *Seguro de Enfermedad*. Era la primera vegada que a Espanya es convocava un nombre tan gran de beques per a post graduats, tampoc mai havien estat tan ben dotades. No es tractava d'una ajuda econòmica, d'una compensació a deficients medis de fortuna, tampoc es tractava com s'entengué erròniament de serveis al *Seguro*. Segons el Dr. Sáez de Miera, *Jefe Nacional del S.O.E.*, era: "*la retribución justa a una vocación firme, a un trabajo eficaz y de calidad a los asegurados*".

Es va resoldre el concurs de mèrits al B.O.E. i fou emocionant el dia de la convocatòria, 8 de gener de 1957, a la Inspecció de Serveis Sanitaris de Barcelona, els becaris de diferents llocs d'Espanya a la recerca i agrupació per especialitats, i aquí s'inicià l'amistat

entre tots. Uns dies després, en grup visitaren la Residència Sanitària de la Vall d'Hebron, aquí no es veia l'autarquia, al menys als aparells d'anestèsia per gasos dels quiròfans de cada planta, quan al país encara s'utilitzaven la màscara i les gasses amb l'èter a gotes o bé els aparells Omo i Ombredanne, manejats per practicants o l'últim que arribava al servei. Es comentà que quan el Dr. Miguel utilitzà els nous aparells d'anestèsia sols pogué reconstruir el d'una planta, doncs s'havien endut peces dels altres. Al ponderar les excel·lències de la Residència, Montserrat, l'única becària, comentà que Tarragona seria la última província en construir-se i algú afegí amb la de Madrid. Així fou, hi havia altres interessos en els dos casos.

Les normes de treball, l'ensenyança i la pràctica mèdica dels becaris ens ha sorprès, perquè era similar a la utilitzada per la Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma de Barcelona, abans d'octubre de 1934, que han elogiat tant amb sentiment i patriotisme els metges professors i alumnes que en un curt espai de temps hi assistiren, potser es superava en alguns aspectes no citats per aquests. De moment no podem dir si les normes de treball arribaren de Madrid, o foren redactades per Fernando Torres Marty, *Jefe de Estudios*. Al juliol de 1958, es realitzà un viatge d'estudis de 15 dies a França, Suïssa, Itàlia. La tornada fou per Gènova, Niça i Marsella.

La segona quinzena de desembre de 1958 es realitzaren les proves finals, consistiren en dos exercicis, un escrit i un oral, davant tribunal i a més uns treballs doctrinals. Coincidiren els exàmens amb el final del període de les beques de dos anys; les especialitats amb contingut quirúrgic continuaren fins complir el seu termini. A tots els aprovats se'ls hi donà una puntuació de dos punts per aplicar a la llista general de les escales del S.O.E. No es donà el títol d'Especialista, aquest deuria seguir la via del Ministeri d'Educació; tampoc es podia esperar ocupar plaça al S.O.E. pel fet de ser o haver sigut becari, això depenia d'un concurs amb base a les Escales, on constava la puntuació dels mèrits per exercir la plaça definitivament, o sia en propietat.

VISIÓ FINAL RETROSPECTIVA DE L'AUTARQUIA PEL CAMÍ DE TARRAGONA:

A la "*Jefatura Provincial de Sanidad de Tarragona*" existien els plànols per a construir un Hospital Provincial que mai s'edificà, doncs es preferia seguir amb un hospital medieval d'estructura renaixentista. Al final de l'autarquia, el *Seguro de Enfermedad* iniciava la construcció de una *Residencia Sanitaria* a Tarragona.

Els anys trenta del segle XX, no direm que Tarragona estava deserta, però sí poc poblada i amb pocs metges, sobretot d'especialitats mèdiques, excepte les que exposarem:

Manuel Riera Blanco

* A la comarca de El Vendrell, vint anys després, deien els seus vilatans que eren molt ben atesos en malalties dels ossos: hi havia a Calafell el “*Manila*”, un pescador i peixater, que com a “*curandero*” feia meravelles i a més tenien els frares de l’Hospital de malalties òssies dels nens i aquests frares infermers deuriem ser molt sants, havien estat perseguits pels *truces ibers*.

*A Reus sobresortia el Sanatori Pere Mata, de vols modernistes, i exercien a la ciutat al menys deu psiquiatres que competien al Camp de Tarragona amb el Sanatori Mental de la Diputació Provincial i una clínica privada; en qüestió de psiquiatres, guanyava Tarragona, que va tenir a més el metge més condecorat per la seva especialitat de tots els temps. Dintre l’esperit mèdic i científic de Reus per l’autarquia absoluta i com escassejaven els cotxes, les motos i sembla que altres distraccions, els metges de Reus es reunien a l’Hemeroteca a la qual, als anys seixanta, al augmentar la mobilitat dels metges, “*minvà molt l’assistència*” i s’acabaren les reunions. També trobem un petit “*gaudere risum*”, doncs al referir-se al ministre de Treball que fundà el *Seguro de Enfermedad* es diu que “*s’autoanomenava nacional socialista (terminologia que evocava el feixisme alemany)*”. No afirmem, però sospitem que l’embrolla de la terminologia és tremenda.

* A la “*demarcació*” de Valls, així ho escriuen els periodistes, abans de 1957, hi havia un metge famós, la seva fama superava els confins de la província de Lleida, d’allà venien els malalts a visitar-se al metge, com si fos un santuari: ens han explicat que en aquells anys a l’estació del ferrocarril eren rebuts els viatgers a l’arribada dels trens per dos portaveus que anunciaven: “*a l’ Hotel París*” i “*a casa del Dr. Sarró*” i a la sortida de l’estació els malalts i els viatgers eren portats al seu destí amb sengles vehicles. En una reunió de metges un dia aquest Dr. va presumir “*de no ser pessetero*”; és cert, se li contestà, “*tú ets bitlletero*”: si cobrava poc per la visita, inclòs els Raigs X, visitava més malalts, per tant amb major possibilitat de tenir més pacients quirúrgics. Els altres metges tenien problemes per pagar els terminis de l’aparell de Raigs X. També arribaven a Valls els dies de mercat especialistes de medicina, procedents de Barcelona i Reus, a exercir a la ciutat.

No sols venien a Valls especialistes de Barcelona. Un especialista de la ciutat acudia una cop per setmana al Servei de Pediatria de l’Hospital de Sant Pau de Barcelona, ens consta que contribuí al descens de l’elevada mortalitat infantil a partir dels anys quaranta. Morí el 1975 i el seguí a Valls un altre bon especialista de Pediatria.

Entre 1959 i 1965 del grup inicial de *Médicos Becarios*, arribaren a Tarragona, antiga terra de vikings, un metge general, dos oftalmòlegs, un uròleg, un traumatòleg i un cirurgià. Tres d’ells estan integrats en el “*Club dels dimecres*” des del primer dia. Però els becaris no foren els únics forasters que en aquests temps arribaren a Tarragona i el seu Camp,

per la seva pròpia iniciativa. Després, de 1967 a 1970, amb la inauguració de la Residència Sanitària de Tarragona, a mida que s'obrien els serveis, els metges forasters, practicants, infermeres i personal subaltern, arribaren enviats directament pel seleccionador des de Madrid. Més tard, es creà una nova via per l'especialització mèdica i quirúrgica amb el nom de MIR i per aquesta via s'integraren novament a la Universitat.

BIBLIOGRAFIA

1- AGUADÉ SANS, Enric : "L'Esperit Mèdic de Reus" Vid.: el llibre "Col·legi Oficial de Metges de Tarragona. Una Història de cent anys (1898-1998)" (Dirigida per Josep M. Sánchez Ripollès), pàgs. 135 a 143. Referències citades a la pàg.137.

2- IV CONGRESO NACIONAL DE SANIDAD MUNICIPAL. Edita: el Consejo General de los Colegios de Médicos de España. Madrid, any 1947.

3- ENCICLOPEDIA UNIVERSAL ILUSTRADA EUROPEA AMERICANA , Espasa - Calpe . Madrid , Barcelona. Als SUPLEMENTOS ANUALES dels anys citats i a les matèries de Dret, es poden trobar les dates referides a la legislació d'aquest treball.

4- MALLAFRÉ GIMENO Santiago: "Extracte de les Actes del Col·legi de Metges de Tarragona. Períodes 1903-1924 i 1939-1952" Vid.: a la Rev. Gimbernat, Volum XVII, 1992 (*). Pàgs.197-206. Referències citades a pàgs. 197, 199 a 201.